

רקוויאם ל"טלומצקה 13"

בער י. רוזן

"טלומצקה 13" בווארשה היה שם דבר: היה זה בין שתי מלחמות העולם ביתה של אגודת הסופרים והעתונאים בבירת פולין, בה ישבו ערב מלחמת העולם השנייה כ-350 אלף יהודים. "טלומצקה 13" – שם נרדף לאגודת הסופרים והעתונאים בווארשה – חרב בשואה, אולם חייו הגיעו לקיצם עוד קודם לכן, משנכנסו הנאצים לווארשה. על יומו האחרון של הבית מספר בער י. רוזן, בספרו "טלומצקה 13", ממנו נלקח הפרק המצורף. הפרק הכתוב יידיש תורגם לעברית על ידי אברהם הנדלזלץ.

15 בספטמבר 1939.

זוהי הפעם האחרונה שנפתחה הדלת של רח' טלומצקה 13, כדי לקבל את האורחים הקבועים והאירעיים.

היה זה היום החמישי של המלחמה. גייסות היטלר חדרו כבר עמוק לתחום פולין, וכמו כגזר דין בלתי נמנע נעו קדימה, בצעדי ענק. בכל שעה התקרבו יותר ויותר לשערי הבירה וארשה.

נשיא המדינה כבר עזב. במיניסטריונים ארזו את החבילות, בכדי להתחמק מהעיר ולזוז בכיוון הדרומי-מערבי של המדינה.

אוכלוסיית וארשה לא ידעה בדיוק מה הוא המצב ועד כמה הוא רציני ואיום. היא לא ידעה, כמו כן, שהממשלה נמלטת, ששעותיה של וארשה ספורות, שהמלחמה אבודה.

כ-12 בצהריים ישב ועד החטיבה היהודית של סינדיקט העתונאים הווארשאי ברחוב טלומצקה ודן בשאלה, איך לבצע מבחינה טכנית את פינוי כל העתונאים עם משפחותיהם, ואפילו עם מטען מסויים. כן נדונו האפשרויות הטכניות להוציא מהעיר מכונות סידור של מערכת עתון יהודי. החברים הפולנים העלו אפילו אפשרות להוציא מהעיר מכונות דפוס רוטציונית. לפי תוכניות הממשלה, על כולם לצאת בכיוון לובלין, שם תימצא הממשלה, ושם תקום עתונות – לכל הפחות עתון אחד פולני ואחד יהודי.

בהתייעצות זו עובדה תוכנית זמנית, נרשמו שמות החברים, מה יעשה כל אחד ומה יש לעשות בהקדם. כילינוביץ' ידאג לאמצעי תחבורה – עגלות גדולות ותומות לסוסים בשביל כולם – כולל המשפחות, בער י. רוזן ינהל את הקופה, ופנחס שוורץ יפקד על המסע. הכל תוכנן בהקפדה, ונראה לכאורה אמין ומבטיח. הכל מתייחסים לזה ברצינות קיצונית. ואולם, בפניה נידחת של טלומצקה 13 עומד לו שד הלצון וצוחק לתוך אגרופו – כל זה כבר שייך לעבר וכבר לא מציאותי.

בשעה שלוש כבר חדלו העתונאים לדבר על התוכנית ה"גדולה". התוכניות קוצצו בהרבה. שוב אין מדברים על פינוי מכונות סידור והדפסה, אפילו לא על פינוי משפחות העתונאים, גם לא על פינוי העתונאים ללא משפחותיהם. המדובר עתה רק בפינוי כמה עשרות עתונאים. מתנהל משא ומתן עצבני דרך הטלפון עם פקידי ממשלה בכירים ועם הנהלת סינדיקט העתונאים הווארשאי – על המספר הכולל של עתונאים, שיעזבו בלילה את וארשה ברכבת הממשלה. מתווכחים על מספר העתונאים היהודים שיתקבלו לתוך הרכבת. עומדים על עשרים וחמישה, אבל כבר אחרי שעה מצטמצם מספרם לחמישה עשר. מצב הרוח בטלומצקה ירוד. הכל מבינים עד כמה המצב חמור. הטלפון פועל ללא הפסקה. אנשים יוצאים ונכנסים – וכך חולפות השעות. מגיע הלילה. חושך מוחלט ברחובות. חושך – ברחובות ובלבכות אנשי העיר.

לרשות העתונאים היהודים הועמדו, כאמור חמישה עשר מקומות ברכבת. המספר עלול להצטמצם, להגיע לאפס. חמישה עשר מקומות – מה אפשר לעשות עם מספר כה זעום, אפסי? איך לחלק את המקומות? למי להעניק מקום, להצילו, וממי לשלול את ההצלה? יש המוותרים על המקום. הם אינם רוצים לעזוב בלי בני המשפחה ולהשאירם לבד; מחליטים להישאר עם המשפחה בווארשה. בכל זאת מספר הרוצים לצאת עולה על חמישה עשר. נקבעת רשימה: משה אינדלמן, נח פרי-לוצקי, הלל צייטלין, הנריק ארליך, ב. שעפנער, ש. י. סטופניצקי לאזאר קאהן, פנחס שוורץ, דוד פלינקר, נתן שוואלבה, ברנרד זינגר, אהרון איינהורן, ד"ר גוטליב, אלחנן צייטלין, בער י. רוזן.

ערב. השעון נע קדימה. בטלומצקה 13 יושבים אנשים עם תרמילים קטנים לצידם, משוחחים, וחושבים בקול, בקול רם. כל אחד

מעביר לבדו את חשבון הנפש שלו. לא נותנים עצות אחד לשני, לא מנסים לשכנע זה את זה. מצב רוח קשה, אווירה חונקת. אהרון איינהורן — שקט, נבון ומחושב — מחליט: הוא אינו נוסע. הוא חוזר הביתה עם תרמילו. הוא כבר היה פליט בזמן מלחמת העולם הראשונה ומכיר את הטעם. איש זקן הוא ושוב אין בכוחו לחזור על כל מה שעובר על פליט. הדבר — הוא אומר — פשוט. את כל יהודי וארשה הרי לא ישחטו. שלוש מאות וחמישים אלף יהודים לא יחסלו. החיים יהיו קשים, יהיה רע, נסכול כולנו ואם — ואם חלילה — יחסלו את כל היהודים בווארשה, את כל העדה שלנו — אז גם את צווארי אני אתן. אתם שומעים, יהודים? גם אני אתן את צווארי.

איינהורן עמד בדבריו. נשאר. ונתקיים בו גם הדבר השני, שלא איינהורן ולא איש מסביבתו האמין שיקרה. כל יהודי ווארשה חוסלו, וגם הוא — אהרון איינהורן נתן את חייו.

שרר שקט, כשנפלו דבריו של איינהורן. דממה עמוקה עוד יותר נפלה, כשסיימם. דקות ארוכות של שקט-מוות.

— ואני נוסע — נשמע קולו החזק של הישיש סטופניצקי. אני כבר זקן ועייף — ואני הולך. איני מסוגל להביט בפרצופיהם. איני רוצה שיחלפו לנגד עיני קלגסי היטלר. איני רוצה לראותם כל זמן שאני חי.

הוא הלך ולא הגיע. באמצע הדרך, בלוי-

בלין, נשאר, חזר לווארשה, לתוך הגיטו, ובכיכר הגירושים מצא את מנוחת עולמו. זמן קצר לפני הגלייתו לטרבלינקה נטל רעל. באותה הדרך הלך גם חברו ממערכת ה"היינט", ח. גאוזה.

ויתרו על יציאתם שורה שלמה של אנשים: משה אינדלמן, הלל צייטלין, אלחנן צייטלין הנריק ארליך. זה האחרון אמר, שאין זה מציאותי שהוא יעזוב את וארשה. לפי שעה אין הוא יודע אם ילך ומתי. מתנהל משא ומתן מר במעגל קרוביו ומכריו. שום שכנוע אינו עוזר. מקומו מתפנה, ורבים המועמדים, הרבה מעבר למספר המקומות. האולם בטלומצקה מלא. בעיר שוררת מהומה ומבוכה. כולם כבר יודעים. נמשכת הזרימה לטלומצקה. הנה רחל אאורבאך. היא בוכה:

— איפה אתם משאירים אותי? רחמו עלי, קחו אותי אתכם.

הנה בא סגלוביץ'. פניו צהובים, לחייו שקועות. מתחת עיניו קשתות שחורות, אך בפנים, בחורי עיניו אישונים בוערים.

— אני לא אעמוד בזה, קחו אותי אתכם. פה אגוע, אתם שומעים? חברים, אני אגוע. הוא מדבר בקול שבור, דמעות חונקות את גרונו. צורתו הגבוהה, הרזה, נשברת. והנה הוא נופל.

נתתי לו את מקומי. המקומות שהתפנו קודם תפוסים כבר על ידי אחרים.

— החלטת לא לנסוע — נפל לזרועותי משה אינדלמן.

— מזל טוב, אנו נשארים. לא לשבת בחיבוק ידיים.

והוא סופר רשימה שלמה. הוא, איינהורן, כילינוביץ' אני וכל האחרים. אנחנו נפעל, נביא עזרה לאוכלוסיה היהודית. עזרה כלכלית — העבודה היחידה, שאנו יכולים וצריכים לעשות.

— כבר מחר — הוא צועק — נקרא לאספה של כל פעילי הציבור ונתחיל לבנות רשת שלמה של אירגונים יהודיים, של עזרה סוציאלית. כבר עכשיו, לפני שהם נכנסים.

בשעה 11 בלילה שילמתי, לפי החלטת ההנהלה, 200 זלוטי (40 דולר אמריקאים) לכל אחד מהיוצאים. 5000 זלוטי (1000 דולר) לקח איתו שוורץ — מנהל הקבוצה היוצאת; לכל אחד מהיוצאים נמסר בסוד היכן עליו להתייצב; התחיל השלב הקשה והמכאיב — הפרידה.

נפרד ממני סגלוביץ'. הוא בוכה על כתפי, מתייפח על 57 שנות חייו, שחי עד עכשיו — והולך לו. נפרדים שוואלבה, סטופניצקי, גוטליב, ווגמן. מתנשקים, בוכים, מאחלים אחד לשני — להתראות.

ולאט, לאט, יחידים, עם תרמיליהם ביד, יוצאים מטלומצקה... ההליכה קודרת, כאילו מוציאים בר מינן.

בחצות ננעלה הדלת של טלומצקה 13, כדי לא להיפתח לעולם. זה היה היום האחרון של טלומצקה 13.